

*Hoe Valentijn sijn vader, den keyser van Griecken,
seer deerlijck inde batalie sonder sijnen weten doorstack,
ende der Sarazijnen meest al verslagen werden.*

Het .LXVIJ. ¹ capittel. ²

Alsoo geringe als de keyser aen 't lant was, soo is Valentijn daer mede gekomen ende stack sijn peert met sporen al dattet loopen mochte, de lancie ghevelt. ³ De keyser die een stout, vroom man was, hem siende komen, heeft een lancie ghenomen ende is sijnen sone te gemoedt ghekomen, eenen schilt hebbende van de Sarazijnen, en zijn malkander so fellijck te moet ghekomen dat Valentijn sijn vader door 't lijf stack met sijn lancie, dat hy doot ter aerden viel sonder woort te spreecken, ende riep: "Vive la Griecken!" ⁴

Oursson die dit verston, bekende dattet Valentijn sijn broeder was, die sijn vader gedoodt hadde, ende heeft sijn lancie uyt de handt gheworpen ende sijnen schilt van sijnen hals ende heeft sijnen helm opgheslaghen ende heeft gheroepen met schreyende oogen: "Mijn lieve broeder Valentijn, ghy hebt een quade

1. [Tekstkritiek] Bouman: LXVII.

2. [Maillet] Comment Valentin tua son pere lempereur de grece piteusement en la bataille. lxxvii. *chapitre*.

3. [Maillet] [A]Vssi tost que lempereur de grece et ses gens furent a terre descendus Valentin cheuaulcha celle part a force de cheual la lance couchee
[Verdussen] Alsoo gheringe als den Keyser aen 't lant was / soo is hy uyt die schepen ghegaen / soo is Valentijn aldaer mede gekomen / ende stack zijn peert met sporen al dat loopen mochte / en heeft die lancie ghevelt /

4. [Maillet] lempereur de grece qui grant et hardy couraige auoit print tantost vne lance et contre son filz vint qui escu de sarrasin portoit si ont rencontre lung lautre par telle force que valentin passa la lance oultre le corps de son pere et a terre labatit mort sans vng seul mot parler puis sescrya montioye viue grece.

[Verdussen] den Keyser die een vroom man was heeft dit ghesien / ende heeft een lancie genomen inde hant ende is zijnen Sone te ghemoet ghekomen / die eenen schilt aen den als hadde van de Sarazijnen / soo zijn zy malcanderen alsoo fellijck te gemoet gecomen / niet wetende wie dat zy beyde waren. Valentijn doorstack zijnen eyghen Vader door dat lijf met sijn lancie dat hy doot ter aerden viel sonder een woort te spreken / doen riep Valentijn vive la Grece /

vromigheyt gedaen. ¹ Ghy hebt op desen dagh ghedoot de ghene die ons wan ...” ²

Als Valentijn dat hoorde, soo is hy van den peerde gevallen in een swijmelinge als of hy doot gheweest hadde, ende Oursson is van sijn peert getreden ende heeft hem inde armen ghenomen ende sulcken rouwe bedreven, dat gheen man en soude moghen vertellen. ³

By hunlieden quam Reynier van Provencien en Milioen van Digioen om hun te troosten, ende hebben Valentijn opgheheven ende geseyt: “Heer ridder, hebt patientie en neemt eenen moedt, want ghy u vader niet weder krijghen meught met schreyen, want aldus hevet Godt belieft dattet gheschieden soude!” ⁴

1. [Maillet] et Orson qui lentendit bien cogneut *que* cestoit son frere *qui* son pere auoit tue Si gette bas *lance* et escu et leua son heaulme et puis sescrie en plourant frere *valentin* malle *vaillance* auez faicte et pourement ouure.

[Verdussen] ende Oursson die dat verstont bekende dat het Valentijn sijn Broeder was / die sijn Vader gedoodt hadde / soo heeft Oursson sijn lancie uyt sijn handt gheworpen ende sijnen schilt van sijnen hals / ende heeft sijnen helm op-gheslaghen / ende heeft gheroepen met schreyende oogen / mijn Broeder Valentijn gy hebt een quade vromigheyt ghedaen /

2. [Maillet] car au iour duy auez tue le pere *qui nous* a engendre
[Verdussen] ghy hebt op desen dagh ghedoot de gene die ons wan.

3. [Maillet] et *quant valentin* lentendit du cheual sur la terre se laissa cheoir. et orson a [luy] courut *qui* mist les piedz a terre et *son frere* acola en menant si *grant* dueil que de nul homme il ne vous pourroit estre compte.

[Verdussen] Als Valentijn dit hoorde is hy vanden peerde gevallen in een swijmelinge al oft hy doot gheweest hadde ende Oursson is van sijn peert getreden ende heeft sijn Broeder in sijn armen ghenomen / ende heeft groot verdriet bedreven dat het gheen man en soude mogen vertellen /

4. [Maillet] Si vindrent deuers eulx regnyer de prouence et millon de Diion pour les resconforter puis ont leue *Valentin* et luy ont dit. cheualier prenez en patience. car vostre pere vous ne pouez pour plourer racheter. ainsi quil a pleu a dieu la chose est auenue.

[Verdussen] daer is by henlieden ghecomen Reynier van Provencien en Milion van Digion om hem te troosten / ende hebben Valentijn opgheheven ende hebben gheseyt : Heer Ridder neemt patientie ende hebt eenen moet / want gy u Vader niet weder krijghen en mooght met schreyen :

Valentijn ende Oursson

“Och lachen,” seyde Valentijn, “wat is my gheschiet?!¹ Ick ben wel de ongheluckighste ende vermaledijtste mensch op aerden ...² Ha lachen, Doot, waer zydy nu?!³ Waerom en komt ghy niet tot my?⁴ Ik en ben niet weerdigh dat ick d’aerde betrede ende dat my de aerde voede, om dat ick dusdanigen leelijcken saecke ghedaen hebbe, die teghen Godt ende de wereltd is.⁵ Ter quader tijt was ick ghebooren ...⁶ Ick heb alle mijn leven gheleyt in druck ende lijden, maer nu gaetet boven alle lijden, dat niet sijns ghelijck en is.⁷ O ghy valsche koningh van Indien, vermaledijt moet u wapen wesen ende die ’t geset heeft!⁸ Och lachen mijn lieve broeder Oursson, hoe heb ick mijn vader dus schandelijck vermoort!⁹

1. [Maillet] Helas dist valentin que mest il auenu.

[Verdussen] Och lachen seyde Valentijn / wat is my nu gheschiet /

2. [Maillet] ie suis bien dessus *tous* les aultres le plus maudit malleureux dolent et mal fortune.

[Verdussen] ick ben wel den ongheluckighste ende vermaledijdtste mensche op aerden :

3. [Maillet] Helas ou estu mort

[Verdussen] Och lachen doodt waer zijdy nu !

4. [Maillet] *quant* tu ne viens a moy

[Verdussen] waerom en comt ghy niet tot my /

5. [Maillet] car ie ne suis pas digne que terre me soustienne ne que nul des elemens me preste nourriture *quant* iay vng fait *commis* deuant dieu detestable et aux *hommes* abhominable.

[Verdussen] ick en ben niet werdigh dat ick die aerden betreden sal / ende dat gheen element my verleenen sal voetsel op deser aerden om dat ick aldus-daenighe leelijcke saecken ghedaen hebbe / dat teghen Godt ende die wereltd is /

6. [Maillet] Helas maleureux valentin de quelle heure fus tu ne pour *commettre* sy villain cas et sy desnature murtre.

[Verdussen] och lachen ter quader tijdt was ick gheboren dat ick aldusdanighe schandelijcke saecke ghedaen hebbe /

7. [Maillet] Iay souffert toute ma vie peine tourment et moult *grant* soussy. mais dessus toutes choses ie seuffre maintenant douleur la non pareille

[Verdussen] ick hebbe alle mijn leven gheleyt in druck ende lijden / maer nu soo gaet het boven alle lijden dattet niet zijns ghelijck en is.

8. [Maillet] *faulx* Roy dinde maudit soit ton escu et qui le *compose*. car par luy iay este de *mon* pere descogneu

9. [Maillet] Helas beau frere orson *quant* nostre pere ay mis a mort

[Verdussen] Och lachen mijnen lieven Broeder Oursson hoe hebbe ick mijn Vader aldus schandelijck vermoort /

Neemt mijn sweert ende doorloopt my ende beneemt my 't leven! ¹ 't En is geen reden dat ick langher behoort te leven op deser aerden, ende en behoort niet ghereeckent te wesen in het ghetal der ridders ...” ²

“Broeder,” seyde Oursson, “neemt eenen moedt ende wacht u van mistroostigheydt! ³ Ghedenckt dat Godt barmhertigh is ende machtigh u sonden te vergheven, al waren sy noch eens soo groot, ende keert u herte tot Godt ende bidt Hem, Hy sal u sonden vergheven, indien ghy recht leetwesen hebt! ⁴ Want die doot is, die moet doot blijven, daer en is gheen remedie teghen ... ⁵ Het is beter dat wy voor hem ⁶ bidden dan wy al ons leven daerom schreyden, want ghy 't met gheen opset gedaen en hebt.” ⁷

Alsoo heeft hem Oursson ghetroost, diens hert nochtans bedroeft was, ende heeft soo veel ghedaen met de heeren ende ridders dat hy is opgheseten te peerde ende is ghereden als een

1. [Maillet] prenez mon espee et la vie me otez.

[Verdussen] neemt mijn sweert ende door-loopt my / ende beneemt my dat leven /

2. [Maillet] car ce nest pas rayson que plus ie viue sur terre ne que ie soye mis ou nombre des cheualiers

[Verdussen] 't en is geen reden dat ick langher behoort te leven op deser aerden / ende ick en behoort niet gherekent te wesen in dat ghetal der Ridderschappen :

3. [Maillet] Frere ce dist Orson prenez en vous meilleur resconfort et vous gardez de desespoir.

[Verdussen] Broeder seyde Oursson / neemt eenen moet ende wacht u van mistroostigheydt /

4. [Maillet] Souuienne vous que dieu est assez puissant pour plus grant chose pardonner. retournez deuers luy et pardon demandez et de vostre peche promettez penitance faire.

[Verdussen] ghedenckt als dat Godt barmhertigh is / ende dat hy machtigh is u sonden te vergheven al waeren zy noch eens soo groot / ende keert u hert tot Godt / ende bidt hem hy sal u sonden vergeven indien ghy daer penitentie voor doen wilt /

5. [Maillet] certes qui est mort il est mort iamais remede vous ny metterez.

[Verdussen] want die doot is / die moet doot blijven / daer en is gheen remedie teghen /

6. [Tekstkritiek] Bouman: u, verbeterd op basis van Maillet 1489.

7. [Maillet] Si vault mieulx pour luy prier que sa mort tant plourer. assez au iour duy en auons fait mourir. dont ia ne verrez plourer.

[Verdussen] het is beter dat wy daer voor bidden ende doen bidden / dan wy alle ons leven daerom schreyden / want ghy 't met gheen quaet opset ghedaen en hebt /

Valentijn ende Oursson

man die liever doodt gheweest hadde dan langher te leven, ende is mede onder inde strijdt ghereden ende sloegh aen allen zijden: alsoo wat hy raecte dat brochte hy van lijf ter doot. ¹

Op de selve tijdt is de coningh Christoffel onder de Kerstenen ghekomen, ende Valentijn heeft hem ghesien dat hy groot quaet dede ende sloegh den koningh op sijn hoofd dat hy 't hem kloofde totten hals toe. ²

In dese batalie waren Milioen van Digioen ende Reynier, die groote vromigheydt deden, ende traden soo diep onder de Sarazijnen datse beyde ghevanghen werden, ende hun werden de ooghen verbonden ende gheleyt in hun schepen al smijtende ende stootende, maer Godt die sijn vrienden niet en vergeet in der noodt, die salse noch verlossen. ³

1. [Maillet] Ainsi le conforta orson qui trop auoit le cueur dolent et marry. si a tant fait que a layde des aultres barons et cheualiers qui la estoient que Valentin est remonte a cheual et ainsi que homme qui la mort ne doubte et sa vie riens ne prise avec tous les aultres est entre en la bataille en frappant si grans coups que de tous ceulx qui trouua en tour de luy tant fussent ilz vaillans vng seul il nen eschappa. [Verdussen] alsoo heeft hem Oursson ghetroot / die nochtans zijn hert bedroeft was / hy heeft soo veel ghedaen met die Heeren ende Ridderen dat hy is opgheseten te peerde ende is met die Heeren ghereden als een man die liever doot geweest hadde dan langer te leven / want hy de doot niet en ontsagh / ende is met die ander inden strijdt ghereden / ende sloegh aen alle zijde alsoo wat hy raecte dat bracht hy van lijf ter doot.

2. [Maillet] A celle heure retourna le roy crofle qui sur les crestiens frappoit si luy donna Valentin vng tel coup que parmi le corps tout oultre le passa.

[Verdussen] Op den selven tijdt soo is den Coninck Christoffel onder de Kerstenen ghekomen / ende Valentijn heeft hem ghesien als dat hy groot quaet dede / ende sloegh den Coninck op sijn hoofd / dat hy't hem cloofde tot den hals toe /

3. [Maillet] A celle dure bataille furent million de diIon et regnier de prouence qui pour leur vaillance sy auant se bouterent que des sarrasins furent prins et sans secours tenus. Lors leur benderent les yeulx et dedens leurs nauires les firent mener moult piteusement batant. Mais dieu qui ses bons amis nomblie point au besoing les mettera dehors et dedens france les deliurra. et menerent charlot le Roy de france a ioye honneur et grant liesse et au grant dommaige deshonneur et preiudice des faulx trahistres hauffroy et henry.

[Verdussen] in dese batalie waeren Milion van Digion ende Reynier die groote vromigheydt deden / ende zy traden alsoo diep onder die Sarazijnen dat zy beyde ghevanghen wierden / ende hun werden de ooghen verbonden / die Sarazijnen dedense leyden in haer schepen seer deerlijck al smijtende ende stootende / maer

Den strijdt duerde langhe, want sy hun vromelijck weerden aen alle zijden. ¹ Valentijn en sagh sijn leven niet aen en sloegh soo vreesselijck onder de Sarazijnen datse hem alle weecken ende is gekomen by den koningh Brandesier, ende hebben malkander alsoo ghesteecken datse beyde ter aerden zijn ghevallen. ² Maer Valentijn [is] ³ van stonden aen opghestaen, die verhit was op Brandesier, ende heeft hem soo grooten slagh ghegheven dat hy hem 't hoofd kloofde ende [dat hy] ⁴ doodt ter aerden viel. ⁵

Als den koningh Brulant sagh dat sijn broeder doodt was, soo is hy uyt den strijdt gewecken met den admirael van Cordes, ende den koningh Josue dede sijn trompet van vertreck slaen, ende zijn alsoo nae hun schepen ghereyst om hun te berghen, maer de Kerstenen zijn hun nae ghevolcht, roepende: "Christus, den Ghekruysten!" ⁶ Doen werden de Sarazijnen soo bevochten ende

Godt die zijn vrienden niet en vergeet inden noodt die salse noch verlossen ende leyden hun noch in Vranckrijck om te helpen den jonghen Carolus tot zijnen wille / ende tot schanden van die verraders / Hanefroy en Henrick /

1. [Maillet] ceste bataille dura longuement. car fort ilz se deffendoient et dune part et daultre

[Verdussen] desen strijt duerde langhe / want zy hun vromelijck weerden aen alle zijden :

2. [Maillet] valentin ne regardoit mie a sa vie sauuer. mais a frapper et a battre payens prenoit son estudie. si vint vers brandiffer qui fier et puissant estoit et si grant coup lung a lautre donnerent que tous deux a la terre cheurent.

[Verdussen] Valentijn en aensagh zijn leven niet ende sloegh soo vreesselijck onder die Sarazijnen dat zy hem al weken / ende is alsoo gecomen by den Coninck Brandesier ende hebben malkanderen alsoo ghesteken dat zy beyde ter aerden zijn ghevallen /

3. [Tekstkritiek] Ontbreekt bij Bouman, verbeterd op basis van Verdussen z.j.

4. [Tekstkritiek] Ontbreekt bij Bouman.

5. [Maillet] mais Valentin qui fut preux et hardy et sur brandiffer frappa si durement que a vng seul coup luy a la teste fendue et cheut mort.

[Verdussen] maer Valentijn is van stonden aen opghestaen die verhit was op Brandesier / ende heeft hem alsoo grooten slach ghegeven dat hy hem het hoofd cloofde / ende viel doodt ter aerden.

6. [Maillet] et quant le roy vrayement veit que son frere brandiffer estoit mort il partit de la bataille avec ladmiral de courdes et le roy iosue qui retraicte firent sonner et vers leurs nauires alerent pour fuyr et eulx sauuer. Mais les crestiens les

Valentijn ende Oursson

verslaghen datse inde zee liepen om hunlieden te salveren ende verdroncken hun selven. ¹

Den nacht aenkomende zijn de Kerstenen vertrocken inde stadt, ende t'sanderdaechs zijne uytghegaen om hun dooden te begraven, onder de welcke ghevonden werden menich vroom edelman ende ridder die seer gequetst waren, diemen inde stadt brocht om hun wederom te verbinden, ende veel dooden die beklaecht waren. ² Boven al wert beklaecht ende beschreyt den keyser van Constantinopolen. ³ Valentijn ende Oursson bedreven soo grooten misbaer, datmen hun beyde niet te vrede stellen en mocht, boven al Valentijn. ⁴

suiuyrent en reclamant saint george et saint iaques lesquelz deux sains ainsi que par aucuns bons cheualiers de puis fut tesmoigne. pour les crestiens firent et monstrerent ce iour miracle contre payens.

[Verdussen] Als den Coninck Bruant sach dat zijnen Broeder doodt was soo is hy uyt den strijt gheweken met den Admiraal van Cordes / en Coninck Josue dede zijn trompetten slaen dat hem elck vertrecken soude / ende zijn soo nae haer schepen ghereyst om henlieden te berghen / maer de Kerstenen zijn hun alsoo nae ghevolght.

1. [Maillet] or furent payens de si pres prins et attains *que* plusieurs dedens la mer saillirent et se noyèrent. et aussi en toutes manieres furent payens desconfis

[Verdussen] Daer werden de Sarazijnen alsoo nae ghevolght ende verslaghen / dat zy inde Zee liepen om hunlieden te salveren / maer zy verdroncken hun selven : Alsoo zijn zy aen alle zijden verslaghen ende verdroncken /

2. [Verdussen] den nacht quam aen / ende de Kerstenen zijn vertoghen inde stadt van Angorien / sanderdaeghs zijn de Kerstenen uyt-ghegaen om haer dooden te begraven / daer wert ghevonden menich vroom Edelman ende Ridder die seer ghequetst waren / diemen brochte inde stadt om haer wonden te verbinden / maer daer waren veel dooden die beklaeght wierden :

3. [Maillet] la nuit fut venue *que* les crestiens se retrairent dedens angorie. puis lendemain au matin sen yssirent au chemin pour faire les mors enterrer. la furent trouvez maintz cheualiers mors qui assez furent plains. mais sur tous les aultres de grans et de petis fust amerement ploure lempereur de grece

[Verdussen] boven al soo wert beklaeght en beschreyt seer deerlijck den Keyser van Constantinopelen /

4. [Maillet] Valentin et Orson demenerent sy grant dueil que on ne les pouoit apaiser.

[Verdussen] Valentijn ende Oursson bedreven alsoo grooten misbaer / datmen hun beyden niet te vreden stellen en mocht ; boven alle Valentijn.

Jan Jacobszoon Bouman, Amsterdam 1657

De hertoch Milioen seyde: “Mijn heeren, en wilt aldus gheen misbaer maecken, want om u tranen en sal hy niet weder komen ...”¹

Doen wert het lichaem vanden keyser inde stadt ghehaelt, alsoo men een keyser behoort te doen, ende daer werden groote aelmisse ghegheven ende kostelijcke uytvaerden ghehouden – maer wie dat goet chiere maeckte, Valentijn beschreyde ende beklaechde altoos den jammerlijcken doot van sijn vader, die hy niet vergheten en konde.²

1. [Maillet] Et millon dangler leur a dist Enfans ne plourez pl[u]s. mais priez dieu pour lame de luy. car ia pour voz larmes en vie ne reuiendra.

[Verdussen] Den Hertogh Milion seyde / mijn Heeren en wilt alsoo gheen misbaer maken / maer wilt voor zijne ziele doen bidden / want om u tranen en sal hy niet weder comen /

2. [Maillet] Lors ont fait le corps apoter dedens la cite et lont ainsi comme il luy appartenoit fait enseuelir et plusieurs messes ont fait chanter et assez daulmoisnes aux poures departir pour son ame. mais quiconcques face chiere tousiours pleure Valentin qui pour nul confort que on luy donne ne le peult omblier.

[Verdussen] daer wiert dat lichaem vanden Keyser ghehaelt inde Stadt alsoo men eenen Keyser behoort te doen / ende groote aelmoessen wierden ghegheven om die ziele wil / maer wie daer goede chiere maeckte / Valentijn die schreyde ende beklaegden altoos die jammerlijcke doot van zijnen Vader / men mocht hem niet troosten / noch gheene saken voorlegghen dat hy zijnen Vader vergheten conde.

Colofon

Kritische synoptische studie-editie

van de druk van Jan Jacobszoon Bouman, Amsterdam 1657 (Sint Petersburg, SSSPL: 6.10.3.3), met daarin verwerkt de druk van Hieronymus Verdussen jr., Antwerpen ca. 1684-1713 (Boston Massachusetts, Houghton Library, 27283.48.4) en die van Jacques Maillet, Lyon 1489 (Paris, BnF, RES Y2 82).

bezorgd door dr. Willem Kuiper,
Leerstoelgroep Historische Nederlandse Letterkunde UvA

Amsterdam 2012

Bibliotheek van Middelnederlandse Letterkunde
<http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/bml/bmlindex.htm>

